

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՎԱՆՔԵՐ

Ս. ՅԱԿՈԲԱՆՑ ՎԱՆՔ, ԵՐՈՒՍԱԶԷՄ

(ժ.Գ. - ժ.Ը. Դար)

23. — Գրիգոր Գանձակեցի, Պարոնեհ, 1613–1645. — Մնած է ժ.Զ. Դարու երկրորդ կիսուն սկիզբները մօտաւորապէս, Գանձակի Սպիտակաշէն գիւղին մէջ: Հայրը կը կոչուէր Մարգար, մայրը՝ Թուրվանտա: Փոքր տղայ հասակին թոնիրի մէջ կ'իյնայ բայց այրելէ կ'ազատուի. ասոր համար ծնողքը զինքը նուէր կը խոստանան երուսաղէմի:

Մտողքը կանուխ կը վախճանին: Գրիգոր՝ քահանաներէն եւ ազգականներէն կը լսէ ծնողքին բրած ուխտը՝ եւ կը փութայ կատարել գայն: Երուսաղէմ կու գայ այլ ուխտաւորներու ընկերանալով եւ ուխտը կատարելէ ետք կը դառնայ հայրենիք:

Երբ դեռ նորահաս երիտասարդ էր, կը ստիպեն զինքը որ խմուսնանայ: Բայց ինքը յիշելով ծնողքին ուխտը, կը հրաժարի ամէն բանէ եւ նորէն երուսաղէմ կը դառնայ 1681ին, եւ ժամանակ մը կը ծառայէ Ս. Բաղարին մէջ:

Ապա ուխտի կ'երթայ Հռոմ, Ս. Պետրոս եւ Պօղոս Առաքելներու գերեզմաններուն: Ուխտը կատարելէ ետք կը վերադառնայ, եւ կը մտնէ Կարկառցի Պետրոս վարդապետի աշակերտներուն կարգին: Կարկառցին տեսնելով Գանձակեցիին հոգեւոր քաջութիւնն ու մարմնաւոր քնդունակութիւնները՝ երուսաղէմի կարգմը գործերուն վերակացութիւնը իրեն կը յանձնէ: Գրիգոր իր ջանասիրութեամբ եւ ամէն կողմ կատարած դիմումներով բաւական կը թեթեւցնէ երուսաղէմի Աթոռին վրայ ճնշող մտահոգի պարտքերը:

Գրիգորի յաջողակ գործունէութիւնը տեսնելով Պետրոս Կաթողիկոս սարկաւաթութեան աստիճան կու տայ իրեն, եւ Հայոց սեփականներն ու Երուսաղէմի Դաւիթ արքեպիսկոպոսը իրեն կը յանձնեն երուսաղէմի բոլոր հոգերը:

Գրիգորի առաջին գործերէն մին կ'ըլլայ Ս. Փրկչի վանքին եւ պարիսպներուն ամրողջական նորոգութիւնը (1604): Այդ

ժամանակ կը ծառայէր Ս. Յարութեան մէջ իրրեւ լուսարար (1606): Շուտով կը նորոգէ նաեւ Ս. Հրեշտակապետաց վանքը (1606), եւ Ս. Յակոբը պարտքերէ կ'ազատէ (1610):

Գրիգորի շինարար աշխատանքը եւ խստակրօն կենցաղը, ինչպէս նաեւ անվեհեր ընթացքը հակառակորդներու դէմ, այնքան կը գնահատուին, որ ամէնքը կը միարանին, Դաւիթը առաջնորդութենէ կը հանեն եւ Գանձակեցին քահանայ օծելով կը ղնեն անոր տեղ: Ձեռնադրութիւնը եւ վեղարի տուչութիւնը կը կատարէ Կիլիկիոյ Կաթողիկոս Յովհաննէս Անթէպցին (1610):

Գրիգոր Երուսաղէմի առաջնորդութիւնը ստանձնելով կը շարունակէ իր շինարարական եւ բարեկարգչական աշխատանքները: Իր համարու խանդավառած էր ամբողջ ազգը, եւ ահա Ս. Էջմիածնի աթոռակից Կաթողիկոս Աւետիսը կը փութայ Երուսաղէմ եւ Ս. Բակոբեանց Մայր Տաճարին մէջ եպիսկոպոս կը ձեռնադրէ ազգին ընտրեալը (1613, Ապրիլ 5):

Գրիգոր Պատրիարք նոր թափով գործի կը լծուի, Ս. Յակոբեանց վանքը ամբողջովին կը նորոգէ, գրաւի գրուած թանկագին զգեստներն ու անօթները կ'ազատէ (1614), Ս. Փրկչի գերեզմանատան սեփականութեան դատը կը շահի, Ս. Մննդեան Այրին մէջ Հայոց իրաւունքները կ'ապահովէ (1615):

Այդ օրերուն Երուսաղէմ այցելող Լեհացի Սիմէոն Դպիրը հիացումով կը նկարագրէ գայն իրրեւ «Այր մեծ, յալթանաւ եւ հսկայածեւ, սքանաւալ եւ եօթնարփի շնորհօք լցեալ...»:

Գրիգոր Բեթղեհէմի Ս. Մննդեան վանքին եւ եկեղեցիին մէջ Հայոց սեփական բաժինը կը նորոգէ, վանքը կ'ընդարձակէ եւ կը ճոխացնէ նորանոր շինութիւններով (1621): Հակառակորդներու ընդդիմութիւնը խափանելու համար կ'երթայ Կ. Պոլիս (1621) եւ հրամանագիր մը կ'առնէ Օսման Բ. սուլթանէն:

Ճամաքի ճամբով Հայաստանին եկող ուխտաւորներուն իրրեւ իջեւան Հոգեւորուն մը կը շինէ Հալէպի մէջ (1624): Նոյն նպատակով կը նորոգէ եւ կ'ընդարձակէ Դամասկոսի Ս. Սարգիս վանքը:

Վ. Յարութեան վերնատան մէջ երկրորդ Գողգոթայի մատուռը կ'ընդարձակէ երեք կամարներ առնելով Լատիններէն, եւ փոխարէնը անոնց տալով երգեհոնին կից երկու խուցերը եւ «Պարտէզին վրայի երկու կանթեղներէն մին (1632):

Վ. Մուգաստկի վէճին առիթով Հայոց Խորաւունքները պաշտպանելու համար կ'երթայ Հալէպ, ուր Մեծ Վէգիրը կը գտնուէր այն ատեն (1634): Անկէ կ'անցնի Համիթ, տեղւոյն հայերէն նպաստ հաւաքելու յօգուտ Երուսաղէմի Աթոռին:

Էջմիածնի փոխպատկար Սիսի Սիմէոն Կաթողիկոսներուն միջեւ ծանր վէճեր կային. Գրիգոր Պարոնտէր կը միջամտէ հարթելու վէճերը, եկեղեցական անկարգութեանց առաջըրը առնելու համար (1636):

Պէթմալայ գիւղին մօտ կը գնէ այգիներ եւ ծիթաստաններ (1641), որոնք այժմ ծանօթ են իր — Պարոնտէր — անունով:

Ս. Յակոբեանց Վանքին մէջ շինել կուտայ Ճորնաթափու ու Շորաթաղը:

Իր բազմադիւն եւ սրբանուէր կեանքը կը կնքէ 1645, Սեպտեմբեր 10ին, եւ մարմինը կ'ամփոփուի Ս. Փօլկի վանքին գաւթիքը: Իր անունը անթառամ պարծանք մըն է Հայ Երուսաղէմի պատմութեան էջերու վրայ:

24. — Աստուածաբան Տառնեցի, 1595-1670. — Ծնած է ԺՋ. Դարու վերջերը Ուսումը ստացած է Չնքուշի Յովհաննէս Վարդապետի մօտ: Հեզաբարոյ անձ մըն է, երեւելի իր ճշմարզեցալ վարքով: Գրիգոր Պարոնտէրի մահէն ետք անոր կը յաջորդէ 1645ին: Յաջորդ տարին (1646) Կիլիկիոյ Սիմէոն Կաթողիկոսը Երուսաղէմ կու գայ եւ «ամենայն աշխարհի հաւանութեամբ» Աստուածատուր Վարդապետը կը հաստատուի «Առաջնորդ Աբ. Երուսաղէմայ»:

Աստուածատուր Պատրիարք իր կարգին կը նորոգէ Ս. Հրեշտակապետաց Վանքը (1649) եւ Ս. Յակոբեանց Տաճարը, որուն նոր բնմին օրհնութեան հանդէսը կը կատարուի Նոր Կիրակի օրը (1652):

Երուսաղէմի մէջ Ազգային Եկեղեցական մեծ ժողով մը կը գումարուի 1652ին, մասնակցութեամբ Ս. Էջմիածնի փոխպատկար եւ Սիսի Ներսէս Կաթողիկոսներուն եւ բազմաթիւ հոգեւորական եւ աշխարհական

երեւելի անձնաւորութեանց, եւ կարեւոր կանոններ կը հաստատուէ ապօրէն գործերու առաջըրը առնելու համար:

Աստուածատուր Պատրիարք Ս. Յակոբի խորաւունքներուն պաշտպանութեան համար կը օտկալուի Գ. Պոլիս երթալ երիցս (1653, 1656, 1658):

Տարօնեցի Պատրիարքը խռովայոյզ շրջանի մը տաղնապաներով տառապելէ ետք՝ յառաջացեալ տարիքով կը վախճանի 1670, Դեկտեմբեր 7ին, եւ կը թաղուի Ս. Փրկիլէ եկեղեցիին գաւթիքը:

25. — Նիկիալար Հռոմկլայեցի, 1610-1691. — Նիկիալար Կաթողիկոս ծնած է Հռոմկլայ, Անթէպի մօտ, եւ այդ պատճառաւ կոչուած է Անթէպցի: Իր ուսումը ստացած է Չնքուշի Յովհաննէս Վարդապետի մօտ (+1643), որմէ առաւ է վարդապետական աստիճան (1641): Նպիսկ կուտայ կը ծնունդորուի Ս. Էջմիածնի փոխպատկար Կաթողիկոսէն (1647), եւ երկու տարի (1647-1649) կը պաշտօնավարէ իրեն Առաջնորդ Արդնի Բարձրահայեաց Ս. Աստուածածնի վանքին: Ապա, Աստուածատուր Պատրիարքի օրով, կը տեսնենք զինքը իրեն պատրիարքական փոխանորդ երկիցս, 1649-1650 եւ 1656-1663: Յաջորդ տարին Թուրքիոյ Հայոց Կաթողիկոս Կ'օծուի Հալէպի մէջ, Կիլիկիոյ իշխատութիւն Կաթողիկոսին ձեռքով (1664): Կը հաստատուի Երուսաղէմ եւ իրեն պատրիարք կը գործէ 1666-1681, ուր կը փայլի իր շինարարութեամբ. յառակապէս յիշատակելի են Աքեղաթաղի ամրակառույց շէնքը, Ս. Յակոբեանց Տաճարին արեւմտեան կողմը, եւ Ս. Էջմիածնի եկեղեցին՝ նոյն Տաճարին կից. հարաւային կողմէն: Նիկիալար Հռոմկլայեցի կը վախճանի Ս. Էջմիածնի 1691ին, ուր գացած էր 1682ին որպէս Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց:

26. — Մարտիրոս Ղրիմեցի, 1605-1683. — Մարտիրոս Պատրիարք ծնած է Ղրիմ ԺԷ. Դարու սկիզբները, Թուրքիոյ ձեռնորդէ, որոնք կը կոչուէին Գրիգոր եւ իսթուլ: Իր նախնական ուսումը ստացած է հայրենակից եւ գաղղիկական Թուրքիոյ Ստեփանոս եղէցէն, Ղրիմի Ս. Խաչ Վանքին մէջ (1616-1620): Գաղթականներէն ոմանք 1621ին Կաֆայէն կը վերադառնան

Թափաթ. անոնց մէջ էին նաեւ: Մարտիրոսի ձեռագրերը, որոնք զինքը կը զրկեն Նրուսառ ղէմ, ուր կ'աշակերտի Տարօնեցի Աստուածաբանութիւնի Կաթողիկոսը: Դասագրանի իշխանութիւն կը ստաւ նաջ Գ. Պոստոլ մէջ, 1666, Սեպտեմբեր 26ին, Նրուսառ ղէմի Աստուածաբանութիւնի Տարօնեցի Պատրիարքին, միջնորդութեամբ Անթիպիոսի Նիքիացիին: Կաթողիկոսի վրայ եպիսկոպոս կը ձեռնադրուի 1660ին, Յակոբ Զուղայեցի Կաթողիկոսին, Ս. Էջմիածնի մէջ:

Դրիմեցիի գլխավոր պաշտօնավարութիւնները եղած են Ս. Առաքնորդութիւնի Կաթողիկոս (1657 - 1665), Պատրիարքութիւն Գ. Պոստոլ (1659 Մայիս - 1660 Նոյեմբեր), Պատրիարքութիւն Երեստի միջին, Նախ իւրեքն աւթուակից կամ փոխանորդ (1665 - 1670) եւ ապա առանձին (1677 - 1683): Երեստի միջին վերաբերեալ գաւառի մը համար կը կանխուի Ազրիանուսի մէջ, 1663, Օգոստոս 6ին, եւ կը թաղուի Դաւիթի Ս. Միքայիլի մատուռը:

Մարտիրոս Վրդ. ունեցած է զրական որոշ հակում: Իր տառնաւորներուն հաւատքով, հանգրծելու Երեստի միջին ի յոյս ընծայած է Ա. Ա. Մարտիրոսեան, 1956ին, Երեստ: Իր կարգը մը երկարաշունչ տաղալափութիւնները կը մնան անտիպ:

27. - Յովնանեան Կ. Պոստոլի մէջ 1697 - Ննաւ է ԺԷ. Դարու սկիզբները: Արդին էր Անդրէաս Գրիգորի Ս. Յովնանի: Նրուսառ ղէմ եկած է 1642ին եւ Նոյն տարին սարկաւաք ձեռնադրուած է Պարոնէր Դրիգոր Պատրիարքին: Երեստի մէջ է Տարօնեցի Աստուածաբանութիւնի Պատրիարքի Աստուածաբանութիւնի Պատրիարքին: Երեստի մէջ է 1651ին: Պատրիարքական Ս. Պատրիարքի մէջ է 1655ին: Իր իշխանակցի գործերէն են Ս. Փրկչի վանքին նորոգութիւնը եւ Կաթողիկոսի Պատրիարքի հարաւային կողմը գտնուող ընդարձակ գետնի վրայ գտնուող (1693): Այդ գետնին վրայ հետագային շինուած են Պալատի թաղը, Զատի թաղը, Ճեմարան - Թաղարան, Ս. Թարգմանալաց Կաթողիկոսը, եւ Կիւլպէնկեան Մատենադարանը: Վախճանած է 1697, Փետրուար 17ին, եւ թաղուած Ս. Փրկչի վանքին գաւառը:

28. - Միսոս Անդրեայ, 1704. - Ննաւ է ԺԷ. Դարու երկրորդ քառորդին սկիզբները մօտաւորապէս: Արդին էր Առաքնի (1678) եւ Զորիսի մէջ: Աշակերտած է Նիքիացիի Մարկոս Վարդապետին եւ Գաւառանի իշխանութիւն առած է 1655ին. Երեստի մէջ է 1655ին, Ս. Յակոբի մէջ, 1666ին:

Անդրեայի Ներսիսի վանքը կը գտնուէր 1680ին, որից էրեստառ ղէմ եկած է 1681, Փետրուար 10ին, եւ իւրեքն հետեւեորդ Նիքիացի Կաթողիկոսի մեկնած է Էջմիածին:

Ան եղած է Մայր Աթոռի Նուիրակ Երեստի մէջ Գրիգորի մէջ, 1682-1684: Ապա դարձած է առաջնորդ եւ պաշտօնավարած է անդ 1686-1688: Նրուսառ ղէմ եկածին կենսից ետք անցած է Կ. Պոլիս եւ քնտրուած է Երեստի միջին Պատրիարք:

Այդ հանգամանքով ժամանած է Երեստառ ղէմ 1692ին, եւ մնացած է մինչեւ 1695: Ապա դարձած է Երեստի միջին Պատրիարք: Երեստի միջին Պատրիարքի մէջ 1704. Նոյեմբեր 24ին, եւ թաղուած է Ս. Փրկչի գաւառը:

Միսոս Պատրիարք յօրինած է 1696ին Ազգաբանութիւն Թագաւորաց Զայրոյ Գիրքը, որ տպուած է Երեստի մէջ, 1735ին Կ. Պոլիս, եւ 1704ին Էջմիածին: Իր Օրագրութիւնը (1620 - 1704) կը մնայ անտիպ (Ջեմ. Ս. Ե. Թիւ 1316):

Անդրեայի մահէն ետք Ս. Ս. Պատրիարքի մէջ Երեստի միջին Պատրիարքի մէջ կը մնայ տառնակ մը տարիներ:

29. - Դրիգոր Երեստեցի, Երեստի մէջ 1670 - 1749. - Ննաւ է 1670ին Երեստի մէջ (Բաղէշ): Զայրոյ մահուանից Անտիք. Պատրիարքի մէջ: Առաջին տարեացած է մարտիկոս վանքին մէջ, աշակերտելով Բաղիշեցի վարդան վարդապետին: Գաւառանի իշխանութիւն ստացած է 1692ին, իսկ եպիսկոպոսական օծումը 1704ին առաջ: Իր մեծ նուն վարդապետին մահէն ետք (1704) կը ձեռնադրուի վանքին քանի մը ընկերներով եւ կը միաբանակցի Տարօնի Ս. Կարապետ վանքին եւ կը ստանանէ առաջնորդի պաշտօնը:

Գրիգոր Եպիսկոպոս Երուսաղէմի պատրիարք կը հռչակուի 1715 Սեպտեմբեր 13ին: Իր անդրանիկ կոնդակը կը գրէ 1717, Հոկտեմբեր 2ին եւ Կ. Պոլսէն կը դրկէ Երուսաղէմ, որով իրեն լիազօր փոխանորդ կը կարգէ Երուսաղէմացի Յովհաննէս (Հաննա) Վարդապետը:

Ս. Յակոբեանց Վանքը ծանր պարտքի տակ կը հեծէր: Գրիգոր շղթայ մը կ'անցնէ իր վիզը (1718) յայտարարելով թէ պիտի չհանէ զայն մինչեւ որ Ս. Աթոռը ազատուի իր պարտքերէն:

Ճամբարի ճամբով դէպի Երուսաղէմ ուղեւորելէ առաջ մայրաքաղաքին մէջ իրեն փոխանորդ կը նշանակէ Յովհաննէս Կոլոտ պատրիարքը: Ճամբուն վրայ կը հանդիպի Հայէպ եւ Դամասկոս եւ կը ժամանէ Երուսաղէմ 1721, Փետրուար 12ին:

Շինարար պատրիարքը անմիջապէս կը ձեռնարկէ գործի եւ կը կանգնէ Ս. Յակոբեանց Տաճարի աւագ սեղանին փառաւոր խաչկալը (1721): Ապա եռանդուն թափով կը նորոգուին Երկոտասան Առաքելոց, Ս. Ստեփանոսի, Ս. Էջմիածնի եւ Ս. Թէոդորոսի եկեղեցիները. Ս. Հրեշտակապետաց, Ս. Ենիգեան, Ս. Փրկչի, եւ Յոպպէի վանքերը (1724–1727):

Ս. Յակոբեանց Տաճարը եւ Ս. Դիւսաղրի մատուռը կ'արժանանան մեծագոյն հոգածութեան: Տաճարին պատերը կը գարդարուին ճարտար նկարիչ տիրացու Յովհաննէսի գծած պատկերներով եւ հաճոյատեսիլ յախճապակիներով: Իսկ Ս. Դիւսաղրի մատուռը կը պննուի քանդակազարդ եւ ոսկեզօծ մարմարներով:

Մասնաւոր գուրգուրանքի առարկայ կ'ըլլան ձեռագիրները: Կ. Պոլսէն հրատիրուած տպագրիչ Գրիգորը մեծ խնամքով կը նորոգէ եւ կը կազմէ շատ մը հին եւ թանկագին մատենաներ:

Մինչ մէկ կողմէն շինարարական աշխատանքներ կը կատարուէին, միւս կողմէն պարտքի մուրհակները կը քնջուէին մի առ մի: Ութ հարիւր քսակի հասնող հսկայական պարտքի քնջում իրագործելէ ետք Գրիգոր Պատրիարք վիզէն կը հանէ պատական շղթան եւ կը բազմի Առաքելական Աթոռ:

Իր փարեւորագոյն գործերէն մին կ'ըլլայ Ս. Յակոբեանց Վանքին մերձակայ շատ մը տուններ գնել եւ միացնել Վանքին, շուրջը կառուցանելով ամուր եւ բարձր պատեր (1729):

Վանական նորոգութեանց գործը իր ընթացքին մէջ է միշտ: Կը նորոգուին սեղանատունը (1741) եւ վանքին արեւմտեան ճակատը: Կը շինուին դարպասատունը եւ վանքին շքեղ աւագ դուռը (1743):

Անգուգական Պատրիարքը կը վախճանի 1749, Փետրուար 12ին, եւ կը թաղուի Ս. Փրկչի եկեղեցիին գաւթէ, իր մեծահռչակ անուանակցին՝ Գրիգոր Պարոնտէրի մօտ: Շղթայակիր իր ետեւը կը թողուր սուրբ եւ մեծ մարգոյ մը պանծալի յիշատակը:

Գրիգոր Շիրուանցի իր գրին՝ ալ ի սպաս դրած է Յ. Աթոռի պայծառացման, գրելով բազմաթիւ եւ ընդարձակ նամակներ: Կ'արժէ յիշել նաեւ իր մասնակի ինքնակենսագրութիւնը (1710–1717) եւ Ուղեգրութիւնը (1736–1740):

30. — Յակոբ Նույեան, 1749–1758. — Ենած է Ակնայ Զեմարա գիւղը, շ. 1706ին: Որդին էր Նալոյու Պօղոսի եւ Թամամի: Պատանեկան տարիքին զացած է Պոլիս: Նախ եղած է աշակերտը Փաղտասար Դպրի եւ ապա մտած Կոլոտի հիմնած Դպրանոցը, ուր դասատուներու կարգին կը զտնուէին Դուկաս Վրդ. Խարբերդչի եւ Գասպար Դպիր Սեբաստացի:

Յակոբ կուսակրօն քահանայ ձեռնադրուած է 1726ին, վարդապետական գաւազան ստացած է 1728ին, եպիսկոպոս օծուած է Էջմիածին 1730ին, եւ ժայռագոյն վարդապետի աստիճանով պատուուած՝ Գրիգոր Շղթայակիր Պատրիարքէն 1734ին, Երուսաղէմի մէջ:

Շղթայակիր 1740ին զինքը կարգած է Երուսաղէմի Պատրիարքութեան փոխանորդ ի Կ. Պոլիս: Կոլոտի մահէն ետք, անոր կտակին համաձայն Նալեան կ'ընտրուի Կ. Պոլսոյ Պատրիարք 1741 Փետրուար 15ին, եւ այդ պաշտօնին վրայ կը մնայ մինչեւ 1749 Մարտ 26:

Երբ կը վախճանի Շղթայակիր, անոր կը յաջորդէ Նալեան, ընտրուելով 1749 Ապրիլ 13ին եւ երեք տարի կը պաշտօնավարէ իրեն Գատրիարք Երուսաղէմի:

Ապա դարձեալ կը ստանձնէ Կ. Պոլսոյ պատրիարքութիւնը 1752 Մայիս 16ին եւ այդ պաշտօնին վրայ կը վախճանի, հաւանաբար թոքխտի հետեւանքով, 1764 Յուլիս 19ին: Ահիւնները կ'ամփոփուին Բանկայթի Հայոց գերեզմանատունը, Ջուղայեցի Յակոբ Կաթողիկոսի շիրմին մօտ:

Նալեան Յակոբ գրական մարզի մէջ իր հսկայական վաստակով հանդիսացաւ փառքը Կոլոտի Դպրոցին:

31. — Թեոդորոս Խորհմացի, Տառնացի, շ. 1690 - 1761. — Ծնած է ԺԷ. Դարու վերջերը: Որդին էր Առաքել քահանայի եւ Վարդանայի: Աշակերտած է Շղթայակիր Գրիգոր Պատրիարքին, որմէ ստացած է ծայրագոյն վարդապետի աստիճան: Երուսաղէմի Պատրիարքական Աթոռը բարձրաւ է 1752ին: Իր պաշտօնավարութեան միջոցին սալարկել տուած է Բեթղհնէմի Ս. Մննդեան Վանուց, Երուսաղէմի Ս. Յակոբեանց Վանքին մէջ՝ Ս. Էջմիածին, Ս. Ստեփանոս, եւ Ս. Թեոդորոս եկեղեցիներուն, Արեղաթաղի եւ Պատրիարքարանի, ինչպէս նաեւ Ս. Յարութեան Տաճարի հայապատկան Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ տանիքները: Զատիկի ձրագալոյցի լուսահանութեան հրովարտակը Նորոգել տուած է 1756ին: Վախճանած է 1761, Դեկտեմբեր 6-7ի գիշերը, «բարուք եւ քաղցր մահուամբ», եւ յաջորդ օրը թաղուած է Ս. Փրկչի եկեղեցիին գաւիթը:

32. — Կաւապէս Դանձակեցի, 1700? - 1768. — Ծնած է հաւանաբար ԺԸ. Դարու սկիզբը: Որդին էր Սահակի եւ Նազուրի: Երուսաղէմ եկած է 1734ին: Նշած է ձեռնասուն աշակերտ Խորենացի Թեոդորոս Վարդապետին: Արեղայ ձեռնադրուած է Գր. Շղթայակիր Պատրիարքէն 1737ին:

Օրինակած է, 1736ին, Դաւիթ Թիլիստփայի Սահմանք Իմաստասիրութեան գիրքին վրայ Առաքել Սիւնեցիի գրած Եկեղեցիներ, մինչ դաս կ'աւանդէր (Ձեռ. Ս. Յ. Թիւ 804):

Կ. Պոլիս գտնուած է 1750 - 1755 թրականներուն, Ս. Աթոռոյ գործերով: Երուսաղէմ վերադառնալէն ետք Նուիրակութեան զրկուած է Նւդոկիա (1759-61): Նուիրակութենէ դարձին ընտրուած է պատրիարք (1761, Ապրիլ 4):

Առանց ժամանակ կորսնցնելու ձեռնարկած է շինարարական աշխատանքներու: Նորոգել տուած է Բերիոյ Հոգեւտունք եւ Թամէի Վանքը (1763): Շինել տուած է Խաւանքիկոս սենեակներ, որոնք Զմիւռնիոյ Թաղ կոչուեց առած են (1764): Սալարկել տուած է Ս. Յարութեան Տաճարի տանքին այն մասը, որ կը գտնուէր Հայոց բաժնին վերեւ (1764) Նոյնպէս սալարկել տուած է Ս. Յակոբեանց Վանքի խուցերուն եւ Ս. Հրեշտակապետաց Վանքին տանքները (1765):

Կարապետ Գանձակեցին գրած է շարք մը կրօնական բերթուածներ, որոնք տրուած են, 1767ին, Հաննէ Վարդապետի Երուսաղիմայ Պատմութեան Բ. տպագրութեան իրեն յաւելուած:

Վախճանած է 1766, Յունուար 24ին, եւ թաղուած է Ս. Փրկչի գաւիթը:

33. — Պօլոս Վանեցի, շ. 1710 - 1775. — Ծնած է ԺԸ. Դարու սկիզբները: Հօրը անունն էր Մարգար, իսկ մօրը՝ Փէրուխան: Միաբանակցելու համար Երուսաղէմ եկած է 1734ին: Աշակերտած է Խորենացի Թեոդորոս Վարդապետին: Արեղայ ձեռնադրուած է 1739ին: Նշած է Նուիրակ Վանայ (1747), եւ այդ առթիւ ձեռք բերած է Վասակ արքայեղբոր թանկարժէք Աւետարանը (Ձեռ. Ս. Յ. Թիւ 256): Նպիսկոպոս ձեռնադրուած է Մինաս Կաթողիկոսէն 1752ին: Դարձեալ Նուիրակ՝ Զմիւռնիոյ (1760): Վերադառնալով Ս. Աթոռ ծառայած է իբրեւ դարպասնիկ (1762-1767): Պատրիարք ընտրուած է 1766, Ապրիլ 12ին, եւ եօթնամսայ տաճնապալի շրջան մը բոլորելէ ետք վախճանած է 1775, Մայիս 14ին, եւ թաղուած է Ս. Փրկչի գաւիթը:

34. — Յովակիմ Քանաւեպոյի, + 1793. — Կը պատմուի թէ առաջին անգամ Երուսաղէմ գալուն Յոպպէի առջեւ ծովը ինկած է, բովը գտնուող ձեռագիր Աւետարանին հետ, եւ աղատուած. այդ պատճառաւ կոչուած է Ծովածին:

Նշած է աշակերտ Գրիգոր Շղթայակրի: Յիշուած է իբր արեղայ 1751ին: Մայրագոյն վարդապետի գտնազան ստացած է Թեոդորոս Խորենացի Վարդապետէն: Նպիսկոպոս ձեռնադրուած է 1762ին, Շա՛մախեցի Յակոբ Կաթողիկոսէն: Վարած է

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ՄԱՍՆԱԽՈՐ ՊԱՏՄԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Ս. ՆՇԱՆԻ ՎԱՆՈՒՑ ՍԵՐԱՍՏԻՈՅ

ԳԼՈՒԽ Դ.

Յադագս ցանաթակութեան թեոգոսիսիս Աբելային եւ Տեսչութեան Եանանգին Սեբաստիոյ Գրիգորի եւ Սահակ եպիսկոպոսաց եւ Կարուղիկոսութեան Տեառն Անանիայի 'ի Սեբաստիոս 'ի վանս Ս. Նշանի:

Դառնաղէտ եւ բազմավիշտ ժամանակիս (ՇԿէ = 1118) վերերեւեցաւ այրն Կանճարեղ եւ կորուստբան Տէր Գրիգոր Արքեպս. եւ յաջորդեաց զկնի մահուանն Դաւթի յԱթոս Արքեպս. ութնան Սերաստիոյ 'ի վանս Ս. Նշանի, որոյ երկրորդ ամին նահատակեցաւ Սուրբ Թէոգորոս արեղան, երջանիկ վկայն՝ ի Կաթողիկոս ութնան Տեառն Գրիգորի՝ եղբոր Շնորհալուայն: Սա էր Սերաստացի որդի՝ Գոհարինեայ վկայի կրօնաւորեալ 'ի վանս Ս. Նշանի: Ամբաստանեալ ոժմանց զմահնէ տա Ալլիթոս ամիրայ Սերաստիոյ՝ կոչեաց զնա առաջի իւր եւ յորդորեաց թողուլ զքրիստոնէութիւն, ապա թէ ոչ գտնէ եւ տանջանք եւ բանտ կայ՝ ասէ, առաջի քոյ, Պատարխանի եւ Թէոգորոս. ճես

քրիստոնեայ եւ Արեղայ եւ պաշտեմ զԱճ Լայր եւ զՈրդի Նորա Միածին եւ զՍուրբ Լուգին եւ զայլ հաւատոս կամ զկրօնս ոչ կարեմ առնուլ յանձն, ծառուցեալ ընդ այս Ամիրայն հրամայեաց հարկանել զնա եւ զնիւ 'ի բանտ, եւ բազմօք տառապեցուցանել եւ ապա ետ հանել 'ի տուն աղօթից իւրեանց եւ դահիճքն սուսերամերկ ստիպէին զնա մտանել 'ի ներքեւ եւ իրեւ ոչ եմուտ՝ չարաչար տանջեցին զնա եւ զարձնալ արկին 'ի բանտ, Յորժամ լուաւ Արքեպս. Սերաստիոյ Տէր Գրիգոր, գրեալ առ վկայն բանտ միսթարութեան եւ քաջայեռս՝ յամբողջութեմ մեանել վանս Գո. ի: Զկնի ոյսորիկ մտանեաց զնա Ամիրայն 'ի ձեռն թոտոսի դատաւորին՝ որ դարձեալ էր 'ի քրիստոնէութենէ եւ նա յեա բազում սպառնալոյն՝ անխախտ եղիւ զերանելին եւ տանիլ եւ սպանանել եւ դահիճքն ընկեցին զնա յերկր եւ հարին յերկար մաքացի եւ բռնի եւ ապա որով յերկ մասունսն հատին զմարմինն Նորա եւ տնայէս թաւալելով յարեան իւրում աւանդեաց զհոգին 'ի ձեռն Աստուծոյ (ՇԼԸ = 1149):

Երուսաղէմի Փոխանորդութիւնք ի Կ. Պոլիս տասն եւ մէկ տարի (1765-1775):

Պատրիարք ընտրուած է 1775ին, եւ յետ տասն եւ ութամիայ պաշտօնավարութեան վախճանած է 1793, Սեպտեմբեր 26ին, եւ թաղուած Ս. Փրկչի գաւիթը:

35. — Պետոս Եւզովիպցի, + 1800. — Ձեռնաստու եւ աշակերտ Դանձակեցի Կարապետ Պատրիարքի: Իրեւ վարդապետ յիշուած է 1786ին: Եպիսկոպոս ձեռնադրուած է 1788ին: Պատրիարք ընտրուած է 1793ին:

Ռուսաց կայսրէն երկզկսանի արժուի շքանշան մը ստացած է 1799ին:

Վանական գործերով Յուպէ գացած է 1600ին, եւ ծանր հիւանդութեան մը հետեւանքով վախճանած է անդ Յունիս 21ին, եւ թաղուած տեղւոյն հայկական գերեզմանատունը:

Յուպէի Տեսուչ Նիկոմիդացի Գրիգորիս Վարդապետ 1837ին Պետրոս Պատրիարքի ոսկորները փոխադրած է Ս. Նիկողայոս եկեղեցիին գաւիթը եւ ամփոփած յատուկ դամբանի մը մէջ: